

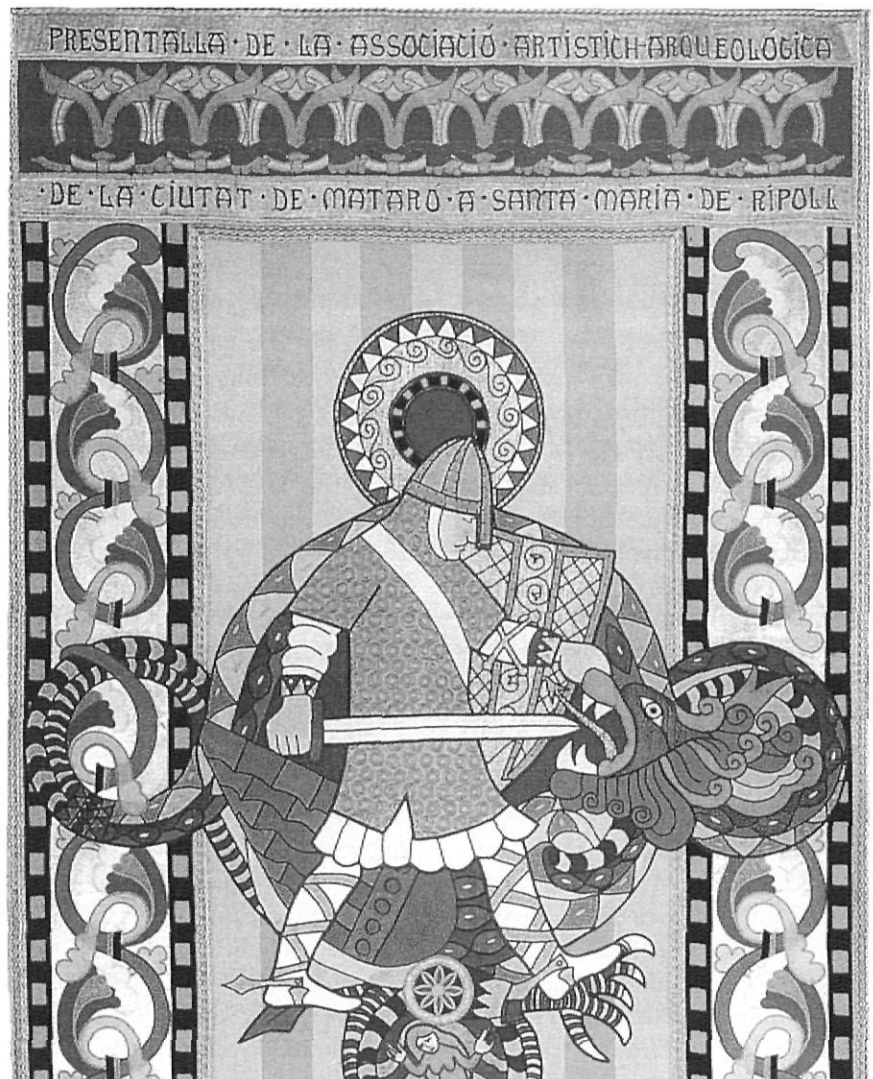
L'empremta de Puig i Cadafalch al Ripollès

Joan Ferrer

SORTOSAMENT, EL BINOMI PUIG I Cadafalch - romànic és ben present a la comarca del Ripollès. No cal, ara i aquí, referir la importància de l'arquitecte mataroní en la seva vessant de tractadista de l'arquitectura del romànic ripollès, representada principalment per la redacció, amb Godall i Falguera, dels tres volums de *L'arquitectura romànica a Catalunya*.

Puig intervingué al Ripollès en dues poblacions: Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. A la primera, l'arquitecte actuà des de la seva faceta més creadora, emmarcada en el corrent més pur del modernisme aplicat a les arts decoratives. A la vila de Sant Joan, el seu treball esdevingué cabdal per a la restauració del monestir.

A la dècada dels noranta del segle XIX, la vila de Ripoll vivia eufòrica la recuperació de l'església del monestir de Santa Maria de Ripoll, obra magna aixoplugada per la mitra del bisbe de Vic, Josep Morgades, i dirigida per l'arquitecte Elies Rogent. Arreu de Catalunya s'estengué un fort sentiment patriòtic que prenia la reconstrucció del monestir ripollès com a emblema de la recuperació de la identitat nacional catalana. En aquells anys,

Un detall de la reproducció de l'estendard de Puig i Cadafalch, situat a la nau central de la basilica de Santa Maria de Ripoll.

ARXIU MAS

Aparell decoratiu romànic de l'absis central aparegut a Sant Joan de les Abadeses durant la restauració de Puig i Cadafalch.

reconstruir Ripoll volia dir retrobar un signe bàsic de la nació catalana. I el país sencer s'abocà a prendre part en aquesta tasca.

L'Associació Artístich-Arqueològica de Mataró, sens dubte motivada pels lligams amb Ripoll que tenia un dels seus més dignes representants, Josep M. Pellicer, va veure amb goig la possibilitat de contribuir a la reconstrucció de Santa Maria de Ripoll: organitzà una vetllada per recaptar fons i, a més, oferí al bisbe Morgades un estendard per tal de presidir la nau principal de la nova església edificada. Un dels membres d'aquesta associació era precisament Josep Puig, que va rebre l'encàrrec de dissenyar l'estendard amb la col·laboració d'Emili Cabanyes i Rabassa, arquitecte municipal de Mataró.

Els dies 1 i 2 de juliol de 1893 es van celebrar els actes centrals de la restauració de la basílica de Santa Maria de Ripoll; el dia 1, a la tarda, s'hi va col·locar l'estendard, i romangué en aquesta ubicació fins que els fets del 1936 el malmeteren, entre moltes altres coses. Finalment, el dia 20 de novembre de 1997, per iniciativa del Grup d'Història del Casal de Mataró, i gràcies a la localització d'un fragment del projecte original, es va procedir a la col·locació d'una reproducció d'aquest objecte. D'aquesta manera es recuperà una peça digníssima de Puig i del modernisme.

L'esmentat any 1893, la Unió Catalanista, que participà activament, com tantes altres entitats culturals i polítiques, en la recuperació de la basílica ripollesa, prengué

l'acord de col·locar-hi una làpida on constés un fragment del discurs que el bisbe Morgades va pronunciar durant les festes de la inauguració de l'església reconstruïda. Es tractava, ensems, d'una iniciativa patriòtica, que identificava estretament tota actuació a Ripoll amb la recuperació de la nació catalana. Tot i que l'acord fou pres enmig de la febrada catalanista contemporània a la reconstrucció de Santa Maria de Ripoll, l'execució i col·locació d'aquesta làpida trigà encara cinc anys. La Unió encarregà el seu disseny a Puig i Cadafalch. Per la diada de Sant Jordi de 1898, aprofitant la inauguració del nou sepulcre de Radulf, monjo de Ripoll i bisbe d'Urgell, fill de Guifré el Pelós, es descobrí aquesta peça, que encara avui podem contemplar a la dreta de la cèlebre portada romànica de Ripoll, a l'atri de la basílica, just abans d'accedir a les escales que condueixen al claustre.

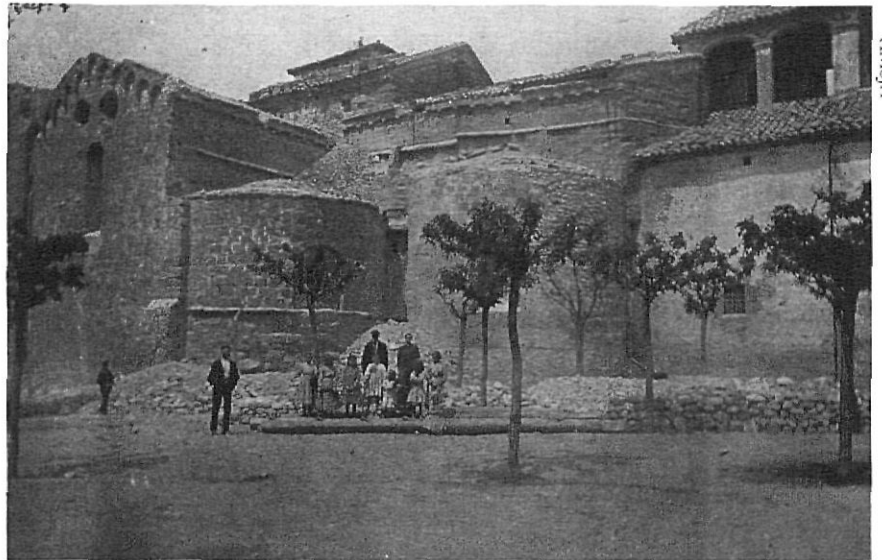
La làpida de Puig està formada per un marc de pedra de Montjuïc i, al mig, una placa de bronze on figuren treballades les lletres que componen el fragment del discurs del bisbe Morgades. El periòdic *La Renaixença* la descriu amb les següents paraules: «Aquesta nova obra d'en Puig y Cadafalch te'l mérit de la propietat en tot lo rich march de pedra esculpturat que volta'l bronze per son caràcter s'agermana amb las exculpturas de la portada; la planxa fosa de bronze, la part més important del monument porta las paraulas comemoradas, y en la part baixa del march de pedra hi van gravadas las que serviren per explicar l'acort de la Unió que son pintadas de vermell. Aquest color jugant ab lo verdós de las llettras del bronze dona entonació molt simpática al conjunt».

Puig i Cadafalch a Sant Joan de les Abadesses

Sens dubte, però, el lloc de la comarca del Ripollès on l'obra de Puig i Cadafalch és més destacada és a Sant Joan de les Abadesses. Efectivament, el monestir de Sant Joan havia sedimentat a dins i a fora dels seus murs tot allò que havien deixat el pas dels anys i els canvis de modes estètiques: retaulles, altars, enguixats... La deformació a l'exterior era palesa com a conseqüència que els murs de l'església formaven part del perímetre murallat, tot això agreujat pel fet que, durant el segle XVIII, s'havia construït un cambril barroc per tal de dignificar la joia escultòrica i eucarística més important de la casa, el grup del Davallament de Santíssim Misteri. La degradació del monument, a final del segle XIX, era d'una evidència lamentable.

El bisbe Morgades, al començament del seu mandat episcopal, donà suport i sufragà les primeres reparacions, que van consistir sobretot a refer la teulada del claustre gòtic. Afogat per l'esforç que destinava a Ripoll, a Morgades li va ser impossible continuar en aquesta línia. A més, és lògic de pensar que la recuperació de Ripoll li comportava més prestigi i més projecció personal.

Puig era ja un arquitecte de prestigi quan, l'any 1911 —per iniciativa d'un grup de prohoms santjoanins encapçalats per l'arxiver Josep Masdeu, pvre., i Manuel Blanxart, ajudats pel Centre Excursionista de Catalunya, amb un actiu soci al capdavant, Joan Danés i Vernedas—, va rebre l'encàrrec de restaurar el monestir de Sant Joan de les Abadesses.

Desenrunament de l'aparell defensiu al creuer i als absis de llevant del monestir de Sant Joan.

A Puig i Cadafalch devem la direcció de la primera restauració del monestir santjoaní. Però, a més, cal no oblidar que fou ell qui interpretà «romànicament» el monument, en un exercici tècnic que, a causa de l'estat en què es trobava el monument, havia de comportar una notable dificultat.

La gestió de la restauració del monestir de Sant Joan no fou una tasca fàcil. D'ençà de l'èxode d'una part important del patrimoni santjoaní per tal de furnir el nou Museu Episcopal de Vic, la preocupació dels sectors «cultes» de la vila per la conservació del monument i tot allò que encabia fou molt més decidida i sovint manifestada públicament. Les iniciatives per tal de difondre el patrimoni van fer que s'aprofundís en el coneixement de la història i les vicissituds que havia viscut el cenobi al llarg de molts segles. L'arranjament de l'important i antic fons documental del monestir, ubicat a l'edifici de l'arxiu, i l'incipient

museu, creat durant la primera dècada del segle XX, esdevingueren el punt de partida de la magna obra que, pocs anys a venir, començà a executar-se.

Efectivament, el mes d'octubre de 1911 tingué lloc a Sant Joan el primer acte públic en què es presentà la Junta per la Restauració del Monestir. Hi van intervenir l'arquitecte Jeroni Martorell, en representació del Centre Excursionista, Josep M. Boix, el canonge Josep M. Baranera i «l'arquitecte encarregat de les obres, per no retraure altres gloriosos títols, en Josep Puig i Cadafalch»(1). Pel mes de febrer de l'any següent, a Barcelona es constituí una altra junta per a la mateixa finalitat. Ambdues van treballar de valent al llarg dels anys successius per tal de recaptar diners provinents d'empresaris, eclesiàstics i particulars anònims.

Malauradament, desconeixem el projecte tècnic de restauració que va redactar l'arquitecte matorní; la correspondència conserva-

da entre ell i mossèn Masdeu confirma que Puig anava trametent les instruccions, ja fossin plànols o croquis, a mesura que anava avançant la restauració. Tan sols disposem dels plànols i vistes reproduïdes en diverses obres que l'arquitecte va publicar. Tanmateix, gràcies a la memòria redactada per Danés i als dietaris Blanxart, veritables cròniques diàries de l'evolució de l'obra, ens podem fer una idea força exacta del progrés de la restauració del monestir santjoaní.

Així com Ripoll deu a Morgades l'empenta decidida per a la reconstrucció de la basílica, Sant Joan deu al seu successor, Josep Torras i Bages, el suport manifestat a bastament en fets concrets que honoren i dignifiquen el seu lúcid episcopat. Torras donà tot el seu suport per tal de recobrar l'hostatge del prodigi eucarístic que es conservava al front del Crist del Davallament. No podia ser –pensaven Torras i els prohoms santjoanins– que l'església on es manifestava un fet tan litúrgicament important per al bisbat no presentés un aspecte més decorós del que tenia.

Les obres començaren el mes de maig de l'any 1912. Tot i això, l'encàrrec per projectar la restauració ja s'havia produït mesos abans. Joan Danés, que aleshores vivia a Barcelona, va desenvolupar una tasca impressionant quant al ressò i «difusió mediàtica» de la restauració del monestir santjoaní.

L'abundosa correspondència entre Puig i Masdeu permet de fer-se una idea clara de la implicació de l'arquitecte en la restauració del monestir: seguia amb cura cada intervenció i, amb les seves instruccions detallades i precises, encaminava i solucionava tots els aspectes de les obres. Sovint hi patia, i es

M. LL. — SANT JOAN DE LES ABADESSES.
d. Vista exterior parcial del Monestir.

Sector de llevant de l'església del monestir de Sant Joan, una vegada finalitzades les obres de restauració.

Descripció de l'estendard modernista situat a la volta central de la basílica de Santa Maria de Ripoll, segons la crònica publicada a *La Renaixença*

La bandera és de grans dimensions com cal per a ser penjada a la volta de la nau central de la basílica ripollenca. D'un fris romànic penjien les quatre barres d'Aragó, tancades d'orles romàniques també.

Al centre s'hi destaca en una cara la imatge de Sant Jordi vestit amb loriga de cuir recoberta d'anelles, el cap amb el barret cònic amb nassal i resguardant-se amb l'escut normand, embestint el drac de cap de lleó, potes i ales d'aligot i cos de serp que s'enrotlla formant un motiu decoratiu; a l'altra cara s'hi veu una verge romànica asseguda en un silló bisantí. Adornen els costats àngels de sis ales mentre als peus s'hi recargola un drac alat, símbol de l'infern.

A l'aureola que enquadra la verge s'hi llegeix una inscripció: «Regina de Catalunya tornaunos la llibertat», tornada d'una poesia del mestre en gay saber D. Terenci Thos, president de l'Associació donadora.

La bandera acab amb un serrell format de medalles i boles platejades recordant els penjolls usats en època romànica.

En el fris superior s'hi llegeix la següent inscripció: en una cara: «presentalla de la Associació artístich-arqueològica de la ciutat de Mataró a Santa Maria de Ripoll»; en l'altra: «any del senyor MDCCCXCIII quarta dedicació del temple en los jorns de la renaixença de la pàtria».

manifestaven els seus dubtes respecte al grau d'intervenció que calia aplicar a l'edifici: «Estimat Mossen Joseph Masdeu: he rebut les fotografies de la terminació del frontó. Y haig de dir que no tindrem més remey que desferlo. Fa l'efecte de una desproporció extraordinaria. Examinantla junt ab les fotografies velles, trovo de que prove y es de la faixa entre'ls dents d'engranatge que es extraordinariamente gruixuda. Sumades tres l'excés y la desproporció és notable que fa mal als ulls»(2). Així mateix, es mostrava molt amatent al futur resultat de l'obra, conscient com era de la seva transcendència en el panorama artístic del moment: «Jo li agrairia que, avans de donar la obra per finida, fes desmontar el frontó, lo tornaria a lloch adobat devant meu y corretigiran lo mal fet, que'ns portaria una xiulada de la gent intel·ligent al venir l'istiu»(3).

Puig i Cadafalch veia en l'església monàstica de Sant Joan una tipologia única i prou interessant d'edifici romànic bastit en ple segle XIII; i els resultats del seu treball, basats en aquest tipus, van veure la llum en el *Congrés d'Art Cristià* de París(4). Devem doncs a Puig no només el primer treball rigorós descriptiu del conjunt monàstic de Sant Joan, sinó també —i aquí rau la seva importància— el primer intent, prou definitiu, d'interpretació arquitectònica del monument, interpretació que, anys a venir, va ser cabdal per tal de finir tot el procés de restauració, la qual cosa no tingué lloc fins ben entrada la dècada dels cinquanta del segle XX, amb Raimon Duran i Reynals al capdavant.

La intervenció a l'església del monestir de Sant Joan sota la direcció i control de Puig i Cada-

falch consistí principalment a desfer tot l'aparell defensiu que tenia la capçalera de l'església. Exteriorment, doncs, l'edifici recuperà la seva fesomia original, tant en alçada com en decoració (motlures, sanefes, etc.). En algun cas, la sagacitat de l'arquitecte es posava a prova quan calia refer quelcom sense cap indicació prou clara; des de Sant Joan, però, especialment des dels ulls atents de mossèn Masdeu, es vetllava de ben a prop per l'obra, ja que, en algunes ocasions, Puig i Cadafalch dirigia la restauració servint-se, com hem indicat, de les fotografies que periòdicament se li anaven tramentent.

Una vegada enllestides les reformes i construccions exteriors, es prosseguí per l'interior, on es va extreure tot l'enguixat que cobria les parets del temple. A la zona del cambril barroc van aparèixer les arcuacions de l'absis central i dos notables finestrals, elements que havien quedat amagats per la construcció de l'esmentat cambril durant el segle XVIII. Fou una descoberta unànimement celebrada, ja que proporcionava la pauta a seguir per a la restitució de gran part de la decoració que calia executar. Tanmateix, Puig atacava una zona molt delicada, litúrgicament parlant: el cambril contenia el grup del Davallament del Santíssim Misteri, el qual era objecte de constants veneracions. El 1936 es perdé la sagrada forma incorrupta que contenia la testa del Crist, amb la qual cosa es perdé tot allò de sagrat que tenia el Davallament. Malgrat que ens pugui doldre,

Puig i Cadafalch, en un dibuix de Ramon Casas.

aquest fet facilità la tasca de Duran i Reynals, el qual va poder escometre la feina de reconstruir l'absis central tal com Puig i Cadafalch havia de ben segur somniat alguna vegada. Puig, però, no va poder endevinar que, a l'exterior d'aquest absis, també hi havia una rica decoració amb arcs, capitells i motlures: aquesta fou una descoberta de Duran.

Joan Ferrer és historiador i arxiver dels arxius del monestir de Sant Joan de les Abadesses i de Santa Maria de Ripoll.

Notes

1. DANES i VERNEDAS, Joan. *Monestir de Sant Joan de les Abadesses*. Ed. Taber. Barcelona, 1926.
2. AMSJA. [H73] Correspondència 1900-1917. 28 de novembre de 1912.
3. AMSJA. [H73] *Ídem*.
4. PUIG I CADAVALCH, Josep. «Un cas interessant d'influence française en Catalogne. Sant Joan de les Abadesses». *Revue de l'Art Chrétien*. París, 1914.